

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

МОВЧАН Анатолій Васильович - доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри господарського та трудового права Інституту права Міжрегіональної академії управління персоналом

УДК 346.546

В статті розглянуті проблеми правового регулювання захисту економічної конкуренції в умовах європейської інтеграції.

Ключові слова: Антимонопольний комітет, нормативно-правові засади, регулювання, європейська інтеграція, захист економічної конкуренції, природні монополії.

Актуальність

Функціонування конкурентного середовища в Україні відбувається за складних умов, коли в національній економіці спостерігається дія низки чинників, що негативно впливають на передумови конкуренції на вітчизняних ринках. Зокрема, відбулося скорочення обсягу пропозицій товарів, робіт і послуг внаслідок загального спаду внутрішнього валового продукту, скорочення промислового виробництва, зменшення обсягів імпорту. Водночас має місце зменшення обсягів платоспроможного попиту, обумовлене, зокрема, погіршенням фінансового результату підприємств, зростанням заборгованості з виплати заробітної плати, інфляційними процесами.

У цих умовах проблеми правового регулювання захисту економічної конкуренції набувають особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженням проблеми правового регулювання захисту економічної конкуренції займалися науковці: З.М. Борисенко, С.С. Валітов, О.М. Вінник, В.М. Грудниць-

кий, І.І. Дахно, Ю.В. Журик, Н.М. Корчак, А.А. Костусев, С.Б. Мельник, Н.О. Саниахметова, Л.Н. Семенова, К.Ю. Тотьєв, Н.О. Трегубець, Т.Г. Удалов, І.А. Шумило та інші. Разом з тим, враховуючі реалії сьогодення, проблеми правового регулювання захисту економічної конкуренції потребує подальшого дослідження.

Формування цілей

Метою статті є дослідження проблем правового регулювання захисту економічної конкуренції в умовах європейської інтеграції.

Виклад основного матеріалу

Історія розвитку законодавства про захист економічної конкуренції в Україні розпочалася з прийняття у лютому 1992 року Закону України "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності", який започаткував створення правової системи захисту економічної конкуренції. Цей закон був побудований на основі антимонопольного законодавства розвинутих країн. В умовах майже стовідсоткової монополізації економіки та відсутності культури конкуренції у бізнесових колах та суспільстві в цілому цей закон, насамперед, вирішував завдання припинення численних зловживань монопольним становищем суб'єктів господарювання, антиконкурентних дій органів влади та недобросовісної конкуренції [1].

Наступним кроком було прийняття у 1993 році Закону України “Про Антимонопольний комітет України”, яким було створено інституційні засади захисту конкуренції, визначено Антимонопольний комітет України уповноваженим органом у сфері захисту конкуренції, встановлено його завдання та повноваження [2].

Найбільш вагомою подією у формуванні законодавства у сфері конкуренції мало закріплення у 1996 році основних принципів державного захисту конкуренції у Конституції України [3].

Відповідно до ст. 42 Конституції України в нашій країні гарантується підтримка конкуренції та не допускається зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція, види і межі монополії визначаються законом.

Також у 1996 році за ініціативою Антимонопольного комітету України норми щодо захисту від недобросовісної конкуренції були удосконалені та виділені в окремий Закон України “Про захист від недобросовісної конкуренції”, який спрямований на захист підприємців від недобросовісної конкуренції, встановлення, розвиток і забезпечення торгових та інших чесних звичаїв ведення конкурентної боротьби при здійсненні підприємницької діяльності в умовах ринкової економіки [4].

У ході реформ 1990-х років в Україні було створено основні інституційні передумови розвитку економічної конкуренції. З них найважливіше значення мали приватизація, лібералізація цін, ліквідація монополії держави на зовнішню торгівлю. У результаті цих реформ суттєво звузився монополізований сектор економіки та сектор економіки, в якому структурні передумови конкуренції є обмеженими. При цьому частка підприємств, які діють на конкурентних ринках, зросла майже до 50 відсотків.

За таких умов на перший план вийшло завдання ефективного захисту конкуренції, вирішення якого вимагало істотної зміни правової бази. Мета внесення змін до законодавства – зробити захист конкуренції головним пріоритетом конкурентної полі-

тики, а також досягти синхронізації з європейським законодавством.

У 2000 році було прийнято Закон України “Про природні монополії”, метою якого є забезпечення ефективності функціонування ринків, що перебувають у стані природної монополії, на основі збалансування інтересів суспільства, суб’єктів природних монополій та споживачів їх товарів [5].

У 2002 році набув чинності Закон України “Про захист економічної конкуренції”. Зважаючи на те, що на той момент Україна задекларувала стратегічну мету вступ до Європейського Союзу, конкурентне законодавство України було побудовано на базі німецького законодавства та максимально наближене до конкурентного законодавства ЄС [6].

Розробленню закону передували розгляд значної кількості законів країн Східної, Центральної і Західної Європи, законодавства країн – членів СНД. Розробниками був вивчений більш ніж сторічний досвід застосування антитрестового законодавства США і п’ятдесятирічний досвід Німеччини. Крім того, при підготовці закону було проаналізовано законодавство ЄС у сфері захисту конкуренції і практику його застосування Четвертим генеральним директором і судами ЄС.

Протягом останніх років базове законодавство про захист конкуренції в Україні неодноразово удосконалювалося. До найбільш значущих змін можна віднести:

- зміни, внесені в Закон України “Про захист від недобросовісної конкуренції”, що дозволили АМКУ припинити порушення законодавства у вигляді поширення суб’єктами господарювання інформації, що вводить в оману;
- зміни до Закону України “Про захист економічної конкуренції”, що дозволили виявляти антиконкурентні дії шляхом економічного аналізу, розширення повноважень територіальних відділень АМКУ завдяки збільшенню розмірів штрафних санкцій, які вони можуть накладати;
- зміни до Закону України “Про Антимонопольний комітет України”, які розширили сферу повноважень Антимонопольного комітету України по захисту конкуренції на

сферу державних закупівель, а також поклали на АМКУ повноваження органу оскарження процедур державних закупівель;

– зміни до Законів України “Про Антимонопольний комітет України”, “Про природні монополії”, “Про телекомунікації” в частині розмежування повноважень АМКУ та національних регуляторів у сферах природних монополій та зв’язку.

Важливим етапом розвитку господарського законодавства України стало прийняття Верховною Радою України 16 січня 2003 р. Господарського кодексу України, в якому у розділі I “Основні засади господарської діяльності” міститься Глава 3 “Обмеження монополізму та захист суб’єктів господарювання від недобросовісної конкуренції”. Одночасно втратили силу закони України “Про підприємництво” і “Про підприємства в Україні” [7].

Серед інших законів України потрібно виділити ті, які включають окремі норми антимонопольного і конкурентного законодавства: “Про ціни і ціноутворення”, “Про зовнішньоекономічну діяльність”, “Про господарські товариства”, “Про акціонерні товариства”, “Про цінні папери і фондовий ринок” тощо.

Так, у ст. 4 Закону України “Про ціни і ціноутворення” визначено, що до основних напрямів державної цінової політики відноситься протидія зловживанню монопольним (домінуючим) становищем у сфері ціноутворення [8].

Відповідно до ст. 9 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” Антимонопольний комітет України здійснює контроль за дотриманням суб’єктами зовнішньоекономічної діяльності антимонопольного законодавства. Статтею 20 цього ж закону передбачено, що зовнішньоекономічна діяльність здійснюється з дотриманням суб’єктами зовнішньоекономічної діяльності вимог законодавства про захист економічної конкуренції [9].

У ст. 1 Закону України “Про господарські товариства” визначено, що придбання господарським товариством часток (акцій), активів інших господарських товариств має здійснюватися з дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції,

а відповідно до ст. 4 установчі документи товариств у випадках, передбачених чинним законодавством, погоджують з Антимонопольним комітетом України [10].

Згідно зі ст. 1 Закону України “Про акціонерні товариства” створення, припинення акціонерного товариства, одержання у власність або в управління акцій та набуття іншим чином права контролю над товариством здійснюється з дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції [11].

Законом України “Про цінні папери і фондовий ринок” (ст. 42) передбачено, що Антимонопольний комітет України за письмовою вимогою отримує інформацію про облік іменних цінних паперів, яка розкривається учасниками депозитарної системи України [12].

Низкою галузевих законодавчих актів також визначено вимоги щодо захисту економічної конкуренції. Зокрема, ст. 6 Закону України “Про телекомунікації” містить норму, відповідно до якої одним із основних принципів діяльності у сфері телекомунікацій є заохочення конкуренції в інтересах споживачів телекомунікаційних послуг [13].

Згідно зі ст. 19 Закону України “Про захист прав споживачів” забороняється вчинення дій, що кваліфікуються законодавством як прояв недобросовісної конкуренції [14].

Законом України “Про транспорт” була введена норма, відповідно до якої ліцензування окремих видів діяльності в галузі транспорту запроваджується з метою обмеження монополізму і розвитку конкуренції, створення рівних умов для розвитку господарської діяльності підприємств транспорту (ст. 8) [15].

Закон України “Про рекламу” передбачає захист від недобросовісної порівняльної реклами (ст. 11) [16].

У зв’язку з обранням європейського вектора розвитку, прийнято низку законодавчих актів, які регулюють питання метрологічної діяльності, технічних регламентів та оцінки відповідності, стандартизації в Україні.

Зокрема, відповідно до ст. 4 Закону України “Про метрологію та метрологічну

діяльність” до основних завдань метрологічної служби віднесено забезпечення якості та конкурентоспроможності вітчизняної продукції [17].

Ст. 9 Закону України “Про технічні регламенти та оцінку відповідності” визначає, що цілями прийняття технічних регламентів є захист життя та здоров’я людей, тварин і рослин, охорона довкілля та природних ресурсів, забезпечення енергоефективності, захист майна, забезпечення національної безпеки та запобігання підприємницькій практиці, що вводить споживача (користувача) в оману [18].

Згідно зі ст. 4 Закону України “Про стандартизацію” метою стандартизації в Україні, зокрема, є усунення технічних бар’єрів у торгівлі та запобігання їх виникненню, підтримка розвитку і міжнародної конкурентоспроможності продукції. Державна політика у сфері стандартизації базується на збалансованому застосуванні принципів адаптації до сучасних досягнень науки і техніки, сприяння впровадженню інновацій та підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників [19].

Крім того, окремі аспекти у сфері захисту та розвитку конкуренції були регламентовані в нормативних актах Президента України та Кабінету Міністрів України.

Так, Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 схвалено Стратегію сталого розвитку “Україна – 2020”, яка передбачає, зокрема, реалізацію реформи захисту економічної конкуренції. Для підтримки інвестиційної активності та захисту прав інвесторів передбачено забезпечити ефективний захист права приватної власності, у тому числі судовими органами, гармонізувати із законодавством Європейського Союзу положення законодавства України щодо захисту прав національних та іноземних інвесторів та кредиторів, захисту економічної конкуренції, запровадити стимулюючі механізми інвестиційної діяльності, виходячи із найкращої світової практики [20].

Для реалізації завдань та повноважень, визначених законодавством про захист економічної конкуренції прийнято низку підзаконних актів, якими встановлено спеціальні

правові механізми, спрямовані на запобігання монополізації ринків і обмеження конкуренції на них.

Зокрема, були внесені зміни до Правил розгляду заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, Положення про концентрацію, Положення про узгоджені дії, Положення про порядок проведення перевірок додержання законодавства про захист економічної конкуренції, а також інших нормативно-правових та регуляторних актів.

На сьогодні українське конкурентне законодавство, за оцінкою експертів Організації економічного співробітництва та розвитку, в цілому регулює відносини, які можуть впливати на економічну конкуренцію на території України.

Система захисту економічної конкуренції в Україні загалом дозволяє вирішувати завдання, які стоять перед конкурентними органами, зокрема запобігання та припинення антиконкурентних узгоджених дій суб’єктів господарювання, зловживань монопольним становищем та недобросовісної конкуренції, здійснення попереднього контролю за концентраціями та узгодженими діями суб’єктів господарювання, захисту конкуренції.

Водночас, ратифікувавши Угоду про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами – з іншого, Україна отримала інструмент та дороговказ для своїх перетворень. Виконання вимог цієї Угоди дає можливість Україні в подальшому стати повноцінним членом у Європейському Союзі.

Отже, законодавство про захист економічної конкуренції України є важливим інструментом на шляху економічних перетворень.

Література

1. Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності // Закон України від 18 лютого 1992 р. №2132-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 21 – С. 296.

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто проблеми правового регулювання захисту економічної конкуренції в умовах європейської інтеграції.

SUMMARY

The article deals with the problem of legal regulation of economic competition in terms of European integration.

2. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 листопада 1993 р. № 3659-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 50 – С. 472.

3. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

4. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7 червня 1996 р. № 236/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 36 – С. 164.

5. Про природні монополії: Закон України від 20 квітня 2010 р. № 1682-III // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 30. – С. 238.

6. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-111 // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – С. 64.

7. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.

8. Про ціни і ціноутворення: Закон України від 3 грудня 1990 р. № 507-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1990. – № 52. – С. 650.

9. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 29. – С. 377.

10. Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – С. 682.

11. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI //

Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50–51. – С. 384.

12. Про цінні папери і фондовий ринок: Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – С. 682.

13. Про телекомунікації: Закон України від 18 листопада 2003 р. № 1280-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12. – С. 155.

14. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 30. – С. 379.

15. Про транспорт: Закон України від 10 листопада 1994 р. № 232/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 51. – С. 446.

16. Про рекламу: Закон України від 3 липня 1996 р. № 270/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 39. – С. 181.

17. Про метрологію та метрологічну діяльність: Закон України від 5 червня 2014 р. № 1314-VII // Відомості ВРУ. – 2014. – № 30. – С. 1008.

18. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15 січня 2015 р. № 124-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 14. – С. 96.

19. Про стандартизацію: Закон України від 5 червня 2014 р. № 1315-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 31. – С. 1058.

20. Про Стратегію сталого розвитку “Україна – 2020”: Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 // Урядовий кур’єр від 15.01.2015 № 6.